אוצר מדרשים — מעשה ברבי שמעון הגדול בעיר מגנצא

מעשה ברבי שמעון הגדול

[העתקה מתוך מעשים־בוך סי׳ קפ"ח, מקור הסיפור הוא בדברי הימים כי פטרוס ממשפחת פיארליאוני (PIERLEONI) שהיה נין ונכד ליהודי מומר ברומא נבחר לאפיפיור בשנת 1130 ונתכנה בשם אנאקליט השני (ANACLET II), ודמות פניו העידה עליו כי ממעי יהודים יצא, וגם נחשד כי בזז אוצרות הכנסיה (ע׳ גרעגאראוויוס, געשיכטע דער שטאדט ראם אים מיטטעלאלטער ח״ד 391). ויש נוסח אחר להסיפור הזה המובא בסמוך, והוא נמצא בכ״י האוניברסיטא בקמברידש, ובמחזור הוצאת דילאטורי בהקדמת ח״ג ווין תרי"ט, ובגנזי נסתרות שהו״ל קאבאק.]

מעשה ברבי שמעון הגדול אשר ישב בעיר מגנצא היושבת על יד הנהר רינוס, ולו היו שלשה גליוני ראי תלוים בתוך ביתו אשר בהם ראה את כל אשר היה ואשר עתיד להיות, ואחרי מותו יצא מעין נובע ממראשותי קברו.

ר' שמעון הזה היה איש גדול מאד, ויהי לו בן קטן ושמו אלחנן, ויהי היום ושבת היה, והנכריה באה להסיק את התנור כמשפטה בכל שבת ושבת, ותרא כי אין ר' שמעון ואשתו בבית, כי כבר הלכו לבית הכנסת להתפלל, ורק האמה לבדה נשארה עם הנער, ותשא את הנער בזרועותיה ותצא עמו.

האמה ראתה את אשר הנכריה עושה אך לא עלה על לבה לחשוב כי רעה בלב הנכריה, ותאמר אך משחקת היא את הקטן ומהר תשוב ותשיב אותו הביתה. אולם לא שבה הבוגדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה ותכניסהו בברית הנוצרית, ותתברך בלבה כי קרבן טוב הביאה לרצון לפני אלהיה כמחשבת כל הנוצרים בימים ההם.

ובשוב ר' שמעון ואשתו מבית הכנסת לא מצאו גם את האמה בבית, כי ראתה הנכרית בוששת לשוב את הנער ותצא לבקשה לרדוף אחריה, אבל לא מצאה אותה עוד, ותשב אל בית ר' שמעון בפחי נפש ותזעק ותיליל עד למאד.

ויאמר לה ר' שמעון: "מה הילילה הזאת? הגידי מה היה?"

ותען האמה: "אדוני רבי! הנכריה המסקת את התנור ביום השבת באה ותגנוב את בנך ותנס לא ידעתי אנה נחבאה להסתתר עמו."

וימהר ר' שמעון ויצא הוא ואשתו והאמה לבקש ולדרוש, אך לשוא כי לא נמצא הנער ואיננו. אז נתנו האבות קולם בבכי ומספד מר ויצעקו ויזעקו מכאב לבם נורא מאד. אחרי כן צם ר' שמעון לענות נפשו יומם ולילה ויתפלל לה' להשיב לו את בנו, אך תפלתו שבה ריקם, כי מאן ה' לגלות לו את מקום הנער באשר הוא שם.

והנער הובא אל הגלחים ויגדלוהו וילמדוהו ויהי למלומד גדול כי לבו רחב כלב ר' שמעון. וילך הנער ויעלה מבית מדרש החכמה האחד אל השני, וכה עלה למעלה למעלה עד כי גדלה חכמתו מאד ויבא לרומא. שם הוסיף ללמוד לשונות רבות ויעש לו שם ויגדל מיום אל יום הלוך וגדל עד כי נתנשא לקרדינאל. ושמו יצא בכל הארץ וכלם אמרו כבוד לו וינשאוהו בפיהם עד מאד, בלמודו ביופיו ובכהונתו.

בעת ההיא מת האפיפיור, ולא נמצא קרדינאל חכם ומלומד כהקרדינאל החדש הזה למלא את מקום האפיפיור המת. ויבחרו בו ויושיבוהו על כס האפיפיורים. האפיפיור החדש הזה ידע היטב מכבר כי ממעי יהודה יצא ואביו הוא ר' שמעון הגדול ממגנצא, ורק מפני שהיה שבע כל טוב וחשוב גדול בין הגוים, לא נתנו לבו לעזוב את כל הכבוד הזה ולשוב אל אביו אל אמו ואל אלהיו, ועתה כאשר התנשא לכל הנוצרים לראש נכסף לראות את פני אביו, ויתן אל לבו להביאהו אליו לרומא בערמה. ויכתוב ספר אל ההגמון אשר במגנצא, כי כל ההגמונים סרים למשמעתו, ויצוהו לאסור להיהודים שמירת שבת ולגזור על מצות מילה ונדה. והאפיפיור ראה על ככה לאמר, אם כזאת ישמעו היהודים ותפול עליהם אימתה ופחד, אז ימהרו לשלוח אלי גדוליהם מקרבם להתחנן אלי לבטל מעליהם גזרתי הקשה, ואין ספק כי את אבי ישלחו בראש שלוחיהם. כן חשב מראש וכן היה אחרית הדבר.

ובבוא ספר האפיפיור אל ההגמון קרא אליו את היהודים ויצום מטעם האפיפיור על כל הדברים אשר גזר עליהם ואין להשיב. ויבהלו היהודים מאד ויתחננו אל ההגמון להסיר מעליהם את הרעה הזאת, אך הוא ענה ואמר: "אל נא תעתירו עלי תחנוניכם כי אין בידי להועיל לכם, הא לכם ספר האפיפיור קראו בו ודעו כי קצרה ידי מהושיעכם, ואולם אם יש את נפשכם לבקש תחינה, זאת עצתי לכם אשר תעשו, שלחו מכם אנשים חכמים ונשואי פנים להאפיפיור רומא ויפילו לפניו תחינתם, אולי יעתר לכם ויעביר מעליכם את הגזרה הזאת."

אז קדמו יהודי מגנצא את פני ה' בתשובה תפלה וצדקה, ואחר כך בחרו בשני רבנים ובר' שמעון הגדול לראש עליהם לשלחם לרומא, באמרם: אולי יעשה ה' נס לנו ויטה את לב האפיפיור עלינו לטובה. רק בין כה וכה מלו את בניהם ולא עשו כדבר הגזרה, כי כן נאות להם ההגמון לעשות כן בסתר ובמחשך עד שוב השלוחים.

וישאו שלשת הנבחרים רגליהם ויבואו רומא. ויתיעצו שמה את היהודים מה לעשות בדבר הגדול והרע הזה, וכאשר שמעו יהודי רומא את השמועה הזאת כן תמהו מאד ויאמרו, מי האמין לזאת, מעולם לא היה אפיפיור טוב ליהודים כהאפיפיור הזה, הן תמיד הוא מתהלך את היהודים, מהם אנשי סודו ויועציו, וגם ישחקו עמו תמיד במשחק השאח ובלעדם לא יחיה, ואיך נהפך פתאום לבו לשנאה. ויאמרו עוד, כי לא יאמינו אשר מהאפיפיור יצאה הגזרה הזאת, כי אם ההגמון בדא אותה מלבו להרע ליהודי מגנצא. אז הראם ר' שמעון הגדול את הספר אשר שלח האפיפיור ואת חותם ידו אשר עליו, ויראו יהודי רומא וידעו כי אמת הדבר, ויענו אין זה כי אם חרה אף ה' בכם ויסת את האפיפיור לגזור עליכם את הגזרה הזאת, ויקראו צום וירבו בתפלה וצדקה גם הם, ופרנסי עדת רומא הלכו אל הקרדינאל הרואה תמיד פני האפיפיור ויתחננו אליו בעד יהודי מגנצא.

ויאמר הקרדינאל: "אתם ידעתם כי הספר כתב האפיפיור והוא אשר שלחו אל ההגמון ממגנצא, ואני מה אעשה לכם והועיל לא אוכל."

ואולם הבטיח להם להיות בתומכי תחינתם ולדבר עליהם טוב כמליץ יושר, ויצום להכין אגרת בקשה והוא יביא את הבקשה הכתובה הזאת ליד האפיפיור, ויעשו כן.

ויהי בהגיע הבקשה אל יד האפיפיור ויקראנה, וידע מי המה השלוחים הבאים ממגנצא ויצו להביאם לפניו. ויבא ר' שמעון הגדול עם שני הרבנים הנלווים אליו אל הקרדינאל הראש, והוא הודיע להאפיפיור כי באו היהודים כמצוותו עליהם והם מבקשים לראות את פניו ולדבר עמו פה אל פה.

ויען האפיפיור: יבוא האחד ראש השלשה ויעמוד לפניו הוא לבדו.

ובכן בא ר' שמעון הראש והזקן משני רעיו ומראהו כמלאך ה' צבאות, ובראותו את פני האפיפיור כרע ר' שמעון על ברכיו וישתחוה, והאפיפיור ישב אז וישחק במשחק השאח עם קרדינאל אחד אשר ישב למולו, ובראותו את ר' שמעון הגדול חרד מאד ויצוהו לקום מעל ברכיו לשבת על כסא עד כלותו את המשחק, כי הכיר את אביו ברגע אשר נראה אליו, ואביו לא הכירו.

ככלות האפיפיור את המשחק פנה לר' שמעון ויאמר לו: "מה שאלתך?"

ויען ר' שמעון בבכי תמרורים, ויגד לו את שאלתו ויואל להתנפל שנית לפני רגליו, ולא נתנו האפיפיור לעשות כן ויאמר לו: "היטב שמעתי את בקשתך ותחנתך עלתה באזני, אבל דברי שטנה רבים באו אלי ממגנצא עליכם, על כן גזרתי עליכם את הגזרה הזאת, ומתוך הדברים האלה החל האפיפיור להתווכח עם ר' שמעון בפלפול גדול וכמעט אשר לא מצא ר' שמעון מענה להשיב לשואלו בחריפות גדולה. וישתומם מאד לראות רחב לב באיש נכרי אשר לא יאומן כי יסופר. עד חצי היום ישבו ויפלפלו עד אשר אמר האפיפיור: "ידידי, הנני רואה כי מלומד גדול אתה, ואחיך אשר שלחוך לא יבושו מתקוותם אשר שמוה בפיך. והנה מדי יום ויום יבואו אלי יהודים לשחק עמי במשחק השאח, ועתה גם אתה שב נא עמי בזה ונשחק פעם אחת, ובקשתך לא תשאר מעל."

ור' שמעון היה אומן נפלא במשחק הזה אשר לא נמצא כמוהו בכל הארץ, ובכל זה נצחו האפיפיור הפעם, ויתמה ר' שמעון מאד, ועוד שבו וידברו מהאמונות, ור' שמעון שמע מפי האפיפיור גדולות ונפלאות ויהי לפלא בעיניו.

באחרית הדברים שנה ר' שמעון את בקשתו ויבך בכי גדול.

ויאמר האפיפיור: "יצאו כל העומדים לפני מעלי, ויצאו."

אז נפל על צווארי ר' שמעון ויבך ויאמר לו: "אבי ידידי, האם לא תכירני?"

ולא הבין ר' שמעון מה ירמזון דברי האפיפיור, ויען: "אי מזה התכבדתי להכיר את כבודך הקדוש?"

ויוסף האפיפיור ויאמר: "אבי ידידי, האם לא אבד ממך בנך עודנו נער בראשית ימיך?"

ויבהל מאד ר' שמעון ויען: "כן הוא כדבריך."

אז התוודע אליו האפיפיור ויקרא: "אני אני הוא בנך הזה אשר גנבתו הנכריה ביום השבת, ואולם באיזה חטא באה עליך הצרה הזאת לא ידעתי שחרו, אך זאת ידעתי ונוכחתי כי מה' יצא הדבר. ועתה בצאת נפשי לראות פניך ולגלות אזנך כי גמרתי בלבי לעזוב את אמונתי החדשה ולשוב אל אלהי אבותי, על כן בערמה גזרתי את הגזרה, בידעי מראש כי אותך ישלחו היהודים לבקש מלפני להעביר את רוע הגזרה, ועתה הנני מבטל אותה ושלום יהיה לכם. ואולם אבי הלא תגיד לי, היש תקווה לאחריתי ותהי לי כפרה לפני האלהים?"

ויען ר' שמעון: "בני יקירי! הסר הדאגה הזאת מלבך כי אנוס היית, ובעודך נער גונבת מאבותיך ומאמונתך."

"אבל אבי," הוסיף הבן וישאל, "אבל כבר ידעתי מימים רבים כי יהודי נולדתי ובכל זה השתקעתי בגוים עד היום, והטוב הרב אשר היה לי עצרני מלשוב אל אלהי אמת, היאבה אלהים סלוח לי?"

ויען ר' שמעון: "אין דבר עומד מפני התשובה ומודה ועוזב ירוחם."

"ועתה," אמר הבן, "עתה שוב אל ביתך בשלום בשם אלהי ישראל והשב את הספרים אשר אתן על ידך להההגמון וירף מכם. רק איש אל ידע מכל הדברים אשר דברנו, ובעוד ימים לא כבירים אבא אליך למגנצא. אבל בטרם אעזוב את מקומי ואת משמרתי אעשה דבר לזכרון ואותירנו אחרי לטוב ליהודים."

ר' שמעון שב אל רעיו ואל יהודי רומא, ויראם את ספר האפיפיור כי בטלה הגזרה וישמחו מאד, אחר כך שב אל עירו וימסור את הספר להההגמון ותהי שמחה וששון ליהודים בכל העיר, ואל אשתו גילה סודו כי בנם הנאבד הוא האפיפיור, וכשמעה כזאת עוררה יללה גדולה ותמאן להתנחם, אבל ר' שמעון אמר לה: "השקטי ואל תצטערי כי עוד מעט והיה בננו זה בתוך ביתנו."

והאפיפיור חיבר ספר דובר סרה על האמונה הנוצרית ויניחהו למשמרת ויצווה על כל האפיפיורים אחריו לקרוא בו, ואחר כך אסף בידו הון רב וימלט בסתר ויבא למגנצא וישב אל אלהי ישראל באמת ובתמים, ויהי לאיש יהודי חשוב מאד בעיני כל העם, וברומא לא ידע איש אנה בא ומה היה לו.

על המעשה הזה חבר ר' שמעון הגדול יוצר ליום שני של ראש השנה ויאמר בו: "אל – חנן נחלתו בנועם להשפר." ולכן אל יאמינו הקוראים כי דברי הספור הזה המה שוא ותפל, אבל הם אמתים ונכוחים ואין שקר בם. ואולם רבים אומרים כי במשחק השאח הכיר בו ר' שמעון כי מזרע היהודים הוא, וגם רבים אומרים כי אמנם הכיר אשר הוא בנו יען שחק האפיפיור כאשר למדהו אביו בעודנו נער בהחלו ללמוד את המשחק הזה. ה' יסלח לנו לעונותינו בזכות ר' שמעון הגדול אמן סלה.